

tuře. Janeček se zabývá i četnými odkazy na Péráka v populární kultuře. Ten se měl stát například inspirací známého Foglarova Široka, fantoma pražských Stínadel.

Autor se zabývá i druhým životem péráckých pověstí. Díky Trnkovu a Weissovu animovanému filmu se podle něho stala z ambivalentního fantoma kladná odbojářská postava. Zatímco původní Pérák mohl být spojován například se sexuální agresivitou a vyvolával pocity strachu, v animovaném příběhu se hrdinou stává obyčejný komik, bojující pomocí skákacích pér proti jednotkám SS. Pérák se tak stává jakýmsi superhrdinou, legitimizujícím poválečný společenský řád. Podle Janečka právě tento narativ Pérákova příběhu díky filmu vstoupil do obecného povědomí a potlačil ostatní verze příběhu. V kreslených pokračováních příběhu pak Pérák bojuje proti „kšeftařům“ a „reakcionářům“, rekrutujícím se z řad bývalých kolaborantů. Pověst však žila svým vlastním životem a v období sovětské okupace se stal Pérák hrdinou boje proti invazi vojsk Varšavské smlouvy.

Janeček si všímá i resuscitace péráckého mýtu na prahu 21. století, a to například v divadelním představení skupiny VOSTO5, nebo v literárních textech Petra Stančíka. Nejpozoruhodnější je však jeho aktualizace politická. Antifa použila pérácký motiv z Trnkova filmu k aktualizaci svého boje proti krajní pravici, a to především v období pogromistických a protiimigračních nálad.

Janeček ve své knize poukázal na mnohé, doposud nepřiliš známé roviny péráckého mýtu v kontextu, který doposud nebyl zpracován v tak širokém rozsahu.

Vojtěch Čurda

Václav GRUBHOFFER, *Zdánlivá smrt. Noční můra osvícenské Evropy, Polička – Praha, Městská knihovna Polička – Argo, 2018, 320 s., ISBN 978-80-906832-3-5*

Václav Grubhoffer v současné době působí v Ústavu romanistiky na Filozofické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, kde se věnuje především kultuře a dějinám Itálie a dalších románských zemí. V minulosti ovšem publikoval mnoho prací, které úžeji souvisí se zaměřením recenzované publikace, tedy s dějinami těla, tělesnosti, medicíny a smrti. Širší veřejnosti se představil především roku 2013, kdy vyšla jeho kniha *Pod závojem smrti*, věnovaná kultuře smrti a pohřbívání v dějinách schwarzenberského rodu. Ta byla odbornou i laickou veřejností přijata vesměs kladně. Také recenzovanou knihu bych laické veřejnosti s klidným svědomím doporučila, jelikož pojednává zvolené téma velmi komplexně, takže ani nepoučený čtenář nebude žádné podstatné informace postrádat.

Knihy je členěna logicky a přehledně. Po poměrně stručném úvodu následuje první kapitola, která představuje dosavadní výsledky výzkumu na poli medicínského pojetí smrti v dějinách. Dále se autor věnuje samotnému tématu knihy, tedy „zdánlivé smrti“ — stavu, který se smrti podobá, avšak život ještě z těla nevyprchal. Hlavní část je členěna chronologicky — dělicí čáru tvoří polovina 18. století, přičemž v druhé půli sledovaného období dochází ke kvalitativní proměně zacházení s mrtvými. Obava z pohřbu zaživa vedla k doporučenému aktivnějšímu přístupu k nebožtíkům — přičemž roku 1788 vyšel k tematice zásadní spis přední autority osvícenského lékařství

Johanna Petera Franka *System einer vollständigen medizinischen Polizey* [Systém kompletní zdravotní policie]. V obou oddílech se autor zabývá nejprve institucionálním vývojem pojetí zdánlivé smrti, respektive obrany před ní z řad lékařů, ale také tvůrců politiky státu. Stát zdraví obyvatel v osvícenském období hlídal s čím dál větším záplem.

Následuje část věnovaná obrazu totožných obav v mentalitě obyvatel. Autor na předložených narativech dokumentuje strach z tohoto fenoménu, který sice na jednu stranu můžeme označit za iracionální, ve světle uvedených poznatků o znalostech soudobé medicíny a její (ne)schopnosti definovat smrt se však jeví jako ne zcela nepodstatný. Poslední kapitola před závěrem se věnuje tematicce příbuzné: dějinám oživovacích technik, tedy první pomoci v osvícenské epoše.

Celou knihou se vine myšlenka, že právě stavu zdánlivé smrti a následného pohřbení zaživa se lidé odjakživa báli, přičemž v 18. století, v době zdánlivé racionalizace světa, děsila obyvatelstvo Evropy nejvíce. Autor správně poznamenává (s. 31), že tento fenomén není možné zkoumat na základě poznatků exaktní vědy. Archeologické nálezy pouze naznačují, že k pohřbívání zaživa docházelo, ale mnohem častěji je problematika tematizována v dílech literárních a výrazech lidové kultury. Předmětem studia tedy musí být nikoliv zdánlivá smrt jako taková, nýbrž její odraz v kolektivní paměti. Autor sám uvádí, že jeho bádání bylo jako „vyšetřovat vraždu a nemít klíčový důkaz — mrtvé tělo“ (s. 252). V závěru ovšem dodává, že „oním tělem byla ve skutečnosti evropská společnost 18. a první poloviny 19. století. Psát o strachu z předčasného pohřbu znamenalo psát právě o ní“ (s. 254). Zde s autorem souhlasím, právě v zasazení celkem okrajové až kuriózní tematiky do kontextu bádání o mentalitě osvícenství vidím největší přínos díla.

Autor v závěru uvádí, co vše do díla zahrnul a co nezůstalo stranou zájmu (s. 253), a udává, že se pokoušel fenomén popsat v celé jeho šíři. Neubráním se ale dojmu, že to místy mohlo být na škodu jinak velmi povedené publikaci. Například výklad o revenantech nebo kultuře pohřbívání zdaleka nepokrývá tematiku cele. Vampýři nejsou jedinými mrtvými, kteří dráždili a dodnes dráždí naši představivost, přičemž stopa všech oživlých nemrtvých je v populární kultuře také u nás znatelná. Tyto kapitoly pak mají spíše přehledový charakter, což ocení jistě laičtí čtenáři, ne už tak odborná veřejnost, která je bude právem považovat za příliš stručné. Jelikož se v obou případech jedná o tematiku vhodnou hned na několik samostatných publikací, z nichž mnoho již vyšlo, postrádám zde komplexnější shrnutí existující literatury k tak obsáhlému tématu.

Výše uvedenou výtku ale považuji za vadu víceméně kosmetickou. Autor téma zpracoval poučeně a napsal čtivě a svižně, přičemž nepodlehл pokušení podbízet se čtenářům a pojednat toto velmi atraktivní až kuriózní téma senzačním způsobem. S jistotou můžu konstatovat, že ač vzhledem k lehce morbidní problematice, vhodně zvolenému názvu a také povedené grafické podobě obálky po knize sáhne i laik, řadí se mezi odbornou historickou literaturu. Autor také úctyhodným seznamem zdrojů v několika jazycích prokazuje svou odbornou erudici.

Knihla bude mít největší přínos tehdy, když ji pojmem jako příspěvek k charakterizaci jedné epochy — v tomto případě osvícenství. Jak autor v závěru sám poznamenává: „Kurióznost studovaného problému se ukázala být nanejvýš zdánlivou. Strach

ze zdánlivé smrti a pohřbu zaživa bylo možné pojímat i jako svého druhu historickou laboratoř, jež umožnila nahlížet dějiny osvěcenské a pozdně osvěcenské doby v její barevnosti a plastičnosti“ (s. 252). Čtenář totiž stránku za stránkou nahlíží prizmatem fenoménu zdánlivé smrti celou osvěcenskou epochu a poznává také ty její stránky, které vyplynou na povrch až při podrobném zkoumání. Už v počátku sledovaného období došlo k racionalizaci smrti, k její medikalizaci, přesunu ze sakrálního do lékařského prostoru (s. 18), což autor spolu s Danielou Tinkovou dává do spojitosti s tvrzením Michela Foucalta, že medikalizace v průběhu osvěcení prostoupí celou společnost a stává se nástrojem snadnější kontroly nad populací (s. 18). Představené příběhy o předčasně pohřbených a ožvlých mrtvých jsou v celé knize kladeny do kontrastu se snahou lékařů a zdravotní policie takovým situacím předcházet. Vidíme zde paradox, který prostupuje celou epochou — na jedné straně bojuje s pověrou, na druhé straně ji soudobá věda příživuje. Jako další dílčí témata, která se k charakterizaci osvěcení vážou, můžeme jmenovat například určitou bezradnost racionálního pohledu na svět tváří v tvář tak zásadnímu problému, jakým je riziko pohřbení zaživa, nebo nemožnost prosadit zásadní normy do praxe (například instrukce pro hrobníky: s. 165–178 nebo potřeba bdít u mrtvého: s. 138–139). V neposlední řadě zmiňme autorovo tvrzení, že všechna přijatá opatření měla za následek i určitou byrokratizaci smrti (s. 129), přičemž také byrokratizaci vedle medikalizace a racionalizace společenských jevů můžeme považovat za průvodní znak celé epochy.

Zdánlivá smrt Václava Grubhoffera je tedy rozhodně něčím víc než jen pojednáním o marginálním a čtenářsky lákavém tématu. Nahlíží totiž osvěcení ze zcela nové perspektivy a přispívá tak k pochopení celé jedné epochy.

Barbora Jiřincová

Pavel ŠIDÁK, *Mokře chodí v suše. Vodník v české literatuře*, Praha, Academia, 2018, 254 s., ISBN 978-80-200-2827-3

Postava vodníka se nám nejčastěji asociuje s baladou Karla Jaromíra Erbena, ilustracemi Josefa Lady a nejrůznějšími pověstmi (snad každý venkovský rybník v českých zemích má svého hastrmana). Již toto spojení je ambivalentní. A tato ambivalentnost je pro českou postavu vodníka typická, jak ukazuje Pavel Šidák ve své monografii *Mokře chodí v suše. Vodník v české literatuře*.

Pavel Šidák, odborník zejména na literární teorii a genologii, v této monografii rozvíjí své teze publikované ve slovinském etnografickém časopise *Studia mythologica Slavica* (2012). Představuje v ní postavu vodníka komplexně z literárněhistorické perspektivy s přesahem do výtvarného umění a jeho odborné znalosti jsou zárukou systematického přístupu k textům i jejich hlubší interpretaci.

Ačkoliv titul (oxymóron) odkazuje k verši Erbenovy balady a podtitul naznačuje, že se monografie zabývá postavou vodníka v české literatuře, autor prokazuje značný rozhled v dané tematické oblasti a postavu zasazuje do širších, zejména slovanských souvislostí. Pavel Šidák utkává tenkou červenou nit mezi osmi kapitolami, které na sebe logicky navazují a dokážou obsáhnout vše, co se zvoleným tématem souvisí.